

UNELE PARTICULARITĂȚI MORFOLOGICE ALE UNUI CRANIU DE CAL DESCOPERIT ÎN CETATEA GETO-DACICĂ DE LA BUTUCENI (REPUBLICA MOLDOVA)

DE

SERGIU HAIMOVICI și CARMEN TARCAN-HRIȘCU

Respectiva cetate geto-dacică, datată în secolul IV î.Hr., se găsește situată pe un cot al râului Răut, cu mult deasupra albiei minore a acestuia, într-un punct strategic din zona foștilor codri ai Orheiului, din care se mai păstrează și astăzi unele zone împădurite¹.

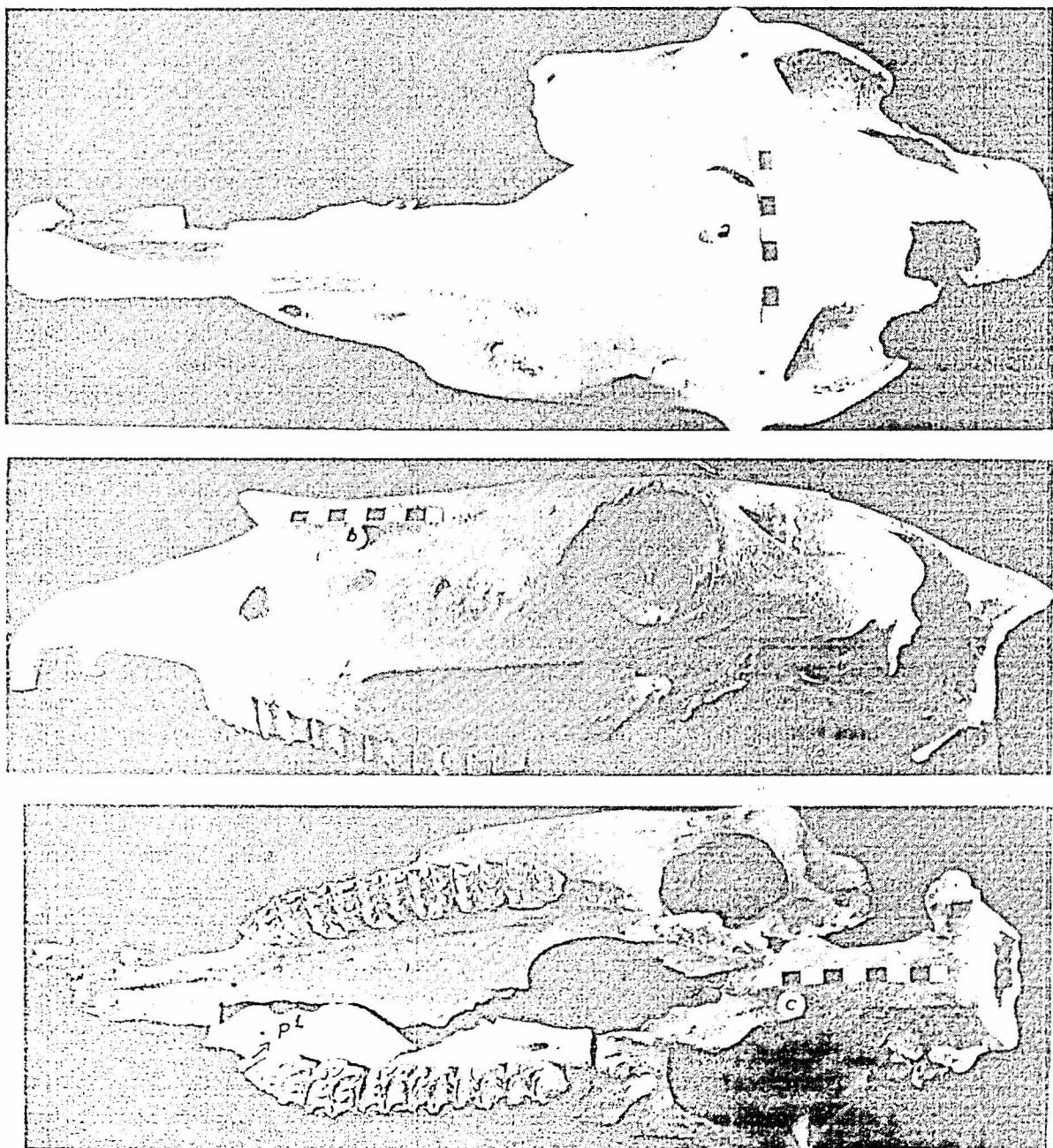
Craniul prezentat, despre care credem că era întreg, lipsindu-i probabil doar mandibula, a fost găsit în unul din șanțurile trasate în incinta cetății, cu ocazia săpăturilor din vara anului 1994. Deși a suferit deteriorări la deshumarea sa, craniul a permis, prin reîntregire parțială, observarea unor caractere morfologice, prelevarea de date metrice și calcularea unor indici necesari evidențierii tipului său. Această ultimă informație este extrem de utilă deoarece, deși pe teritoriul României au mai fost descoperite crani și chiar schelete întregi de cai, dar în alte contexte arheologice, pentru prima dată se evidențiază o asemenea piesă, pe care o putem considera întreagă, descoperită într-un șanț trasat în sit de unde, de obicei, ne parvin doar resturile osoase menajere, ce apar aproape întotdeauna relativ farămițate.

Craniul are aproape toate suturile închise (încât unele măsurători s-au făcut cu o oarecare aproximatie), iar dintre incisivi se păstrează „in situ” doar un I³ stâng, ceilalți lipsind; pe baza acestui incisiv, a eroziunii dentitei jugale și a stadiului de închidere a suturilor craniene aproximăm o vîrstă de 10-12 ani; prezența și dimensiunea caninului stâng arată că este vorba de un mascul castrat. Craniul apare relativ mare și masiv. Linia profilului său este aproape dreaptă, cu o slabă adâncire la nivelul bazei nazalelor și apoi o ușoară ridicare către vîrful acestor oase, care lipsește, dând astfel o sinusoidă foarte largă. Fruntea este perfect plană, fără a fi deloc adâncită la nivelul orbitelor. Creasta sagitală care rezultă din unirea liniilor temporale începe relativ mult spre înapoi, cam la nivelul orificiilor auditive, nu este prea proemină și coboară ușor către cea occipitală; aceasta din urmă, destul de bine conturată, cu muchia largită, arată o musculatură nucală puternică. Deasupra foramenului infraorbitar (maxilar), între maxilar și nazal, se observă o slabă fosetă alungită, iar sub aceasta, deasupra crestei maxilare, o adâncitură aproape rotundă deloc profundă. Creasta maxilară, al cărei tubercul se găsește puțin înapoia nivelului foramenului, în dreptul liniei de despărțire între P⁴ și M¹ nu apare prea proemină; nici arcada zigomatică nu este prea puternică. Orbita apare relativ rotundă. Diastemul este relativ scurt, iar largimea la nivelul incisivilor relativ largă. Masivul facial este moderat de lung, fruntea apare destul de lată, dar cutia craniiană este moderat bombată. Pe arcada dentară jugală dreaptă se găsește, înaintea lui P², un P¹ destul de conturat, cu o aceeași erodare ca și P², dar având un fel de vîrf de unde și denumirea de “dinte de lup” (Wolfzann) dată acestui dintă vestigial.

¹ Săpăturile au fost executate de un colectiv condus de I. Niculiță din partea Universității din Chișinău și de către Silvia

Teodor din partea Institutului Român de Tracologie; le mulțumim pentru încredințarea materialului osos pentru studiu.

În ceea ce privește talia (înălțimea la greabăn), plecând de la măsurătorile craniene, aceasta a fost calculată pe două căi: pe de o parte după scările imaginare de Vitt, iar pe de altă parte folosind coeficienții lui Nobis. Considerând scările lui Vitt, lungimea bazală a piesei noastre (462 mm) se încadrează în gruparea cailor de talie mijlocie spre mică, a căror lungime bazală ar varia între 475-450 mm, iar înălțimea la greabăn corespunzătoare acestor valori ar fi între 136-128 cm; acest individ s-ar situa astfel aproape exact la mijlocul seriației, deci ar avea o talie eam de 133-132 cm. Înmulțind lungimea bazală de 462 mm cu coeficientul lui Nobis găsim aproape același rezultat: 133.05 cm înălțime la greabăn, deci rezultatele sunt cu totul convergente.

Craniul calului văzut: a) de sus; b) din profil; c) de jos.

Având în vedere caracteristicile morfologice și biometrice, cât și talia, exemplarul studiat s-ar încadra la gruparea estică a cailor din epoca fierului aşa cum sunt ei descriși de S.Bökonyi într-o lucrare de sinteză². Între acești cai ar fi cuprinși, printre alții, caii scitici și cei din Bazinul Carpatice (geto-dacii spunem noi). Lucrări ale lui S.Haimovici mai ales³ au arătat că acești cai ai geto-dacilor ar fi de două categorii: cai ordinari (de duzină), de talie mai mică, cu capul relativ mare, gâtul relativ gros, dar cu segmentele extremităților cu un caracter mai armonios și caii de elită, de talie de peste 1,40 m, cu capul proporțional mai mic, gâtul mai lung și mai gracil, dar totodată cu o disarmonie a extremităților, partea lor proximală (stilo- și mai ales zeugopodul) fiind relativ mai lungă în raport de autopod decât la caii ordinari. Este aproape sigur că piesa aceasta a aparținut unui cal getic de tip ordinar, ea deosebindu-se totodată prin unele proporții craniene și prin masivitate de caii scișilor.

Tabelul

MÂSURĂTORILE EXECUTATE ÎN MM ȘI INDICII CALCULATI

1. L. pe linia de profil (A-P)	=	525		
2. L. condilară (p.post. a condilului-P)=	(468)			
3. L. bazală (B-P)	=	462		
4. L. min. cap (B-Pm)	=	353		
5. L. axei bazocraniene (B-Ho)	=	(111)		
6. L. axei bazifaciale (Ho-P)	=	(355)		
7. L. dors. crn. neural (B-Na)	=	(239)		
8. L. dors. crn. facial (Na-P)	=	(283)		
9. L. lat. crn. neural (Op-Ect)	=	197		
10. L. lat. crn. facial (Ect-P)	=	374		
11. B-Sta	=	221		
12. Sta-P	=	248		
	st.	dr.		
13. L. dinți jugali	=	165	168	
14. L. premolari	=	94	98	
15. L. molari	=	75	74	
16. L. diastem	=	93		
17. l. cutiei crn. (Eu-Eu)	=	107		
18. l. bizigomat. (Zy-Zy)	=	205		
19. l. max. a fruntii (Ect-Ect)	=	205		
20. l. max. bot (la 13)	=	(70)		
21. L. orbită	=	63		
22. înălț. orbită	=	59		
1 5/3 = 24,02	1 6/3 =	76,83		
1 7/3 = 51,73	1 8/3 =	61,25		
1 9/3 = 42,64	1 10/3 =	80,95		
1 11/3 = 47,83	1 12/3 =	53,67		
1 17/3 = 23,16	1 18/3 =	44,37		
1 19/3 = 44,37				

Vorbind de caii avarilor, Bökonyi, în aceeași sinteză⁴, se referă la așa-zisii cai șamanici, cai magici, care s-ar caracteriza prin aceea că ar avea dinți în plus (polidonie) sau ar fi infirmi și ar fi îngropați cu precădere tocmai pentru această cauză, pentru a îndeplini un ritual oarecare, greu de definit uneori, considerând că acest lucru este valabil și pentru alte popoare, fără însă a le desemna. Noi am găsit la caii getilor de la

² S. Bökonyi, *History of domestic mammals in central and eastern Europe*, Budapest, 1974, p. 249-261.

³ S. Haimovici, *Caractéristiques des chevaux des gètes découverts dans la nécropole de Zirinicea*, în Dacia, XXVII,

1983, p.79-107; idem, *Observations sur les chevaux enterrés rituellement dans l'établissement de Cătunu*, în Thracio-Dacica, V, 1984, p.145-149.

⁴ S. Bökonyi, op.cit., p. 290-292.

Zimnicea și Cătunu⁵ câte un exemplar cu P¹, ei fiind îngropati de geti probabil cu precădere întrucât acest fenomen cu caracter atavic este extrem de rar la caii actuali. Nu este exclus ca din aceeași categorie să facă parte și craniul găsit la Butuceni – de data aceasta nu îngropat probabil ritual, ci pur și simplu aruncat odată cu resturile menajere.

QUELQUES PARTICULARITÉS MORPHOLOGIQUES SUR UN CRÂNE DE CHEVAL DÉCOUVERT DANS LA CITADELLE GÉTO-DACE DE BUTUCENI (REPUBLIQUE DE LA MOLDAVIE)

RÉSUMÉ

La citadelle géto-dace datée le IVème siècle a.Hr. est placée en haut de la rive du Răut dans la région d'Orhei. Le crâne fut trouvé par les fouilles archéologiques et il est presque entier. Nous l'avons décrit du point de vue morphologique, on a fait des mesurages en calculant aussi des indices. Étant donné le fait que sur l'arcade dentaire droite se trouve aussi une P¹ nous avons mis en discussion les caractéristiques cultuelles que cette dent vestigiale peut les montrer.

LÉGENDE DES FIGURES

Le crâne du cheval vu: a) d'en haut; b) du profil; c) d'en bas.

⁵ S. Haimovici, *op.cit.*, în *Dacia*, N.S., XXVII, 1983, p. 80;
idem, în *Thraco-Dacica*, V, 1984, p.145.